

Evoluția istorică a impreviziunii în dreptul românesc – de la afacerea Lascăr Catargiu la
reglementarea juridică din Noul Cod civil

Historical evolution of the unforeseeable in the Romanian Law – from the Lascăr Catargiu business
to the legal regulation from the New Civil Code

L'évolution historique de l'imprévision dans le droit roumain – de l'affaire Lascăr Catargiu à la
réglementation juridique du Nouveau Code Civil

Popescu Cerasela-Silvia

Zdrafcu Cristiana-Elena

Grupa 309

Cuvinte-cheie: impreviziune, forță obligatorie, evoluție, fundamente, efecte, bună-credință, reglementare

Rezumat : Impreviziunea, deși recent reglementată în Noul Cod civil, a cunoscut și înainte de anul 2011, numeroase abordări teoretice și diverse aplicații practice. Consacrarea legislativă prezentă este expresia evoluției acestui concept, admis pentru prima dată în dreptul românesc odată cu introducerea unei acțiuni de către Lascăr Catargiu împotriva Băncii Bercovici. Fundamentele propuse de literatura de specialitate, precum și unele soluții jurisprudențiale, au contribuit la conturarea cadrului pentru viitoarea instituție de drept, precum și la determinarea efectelor în cazul aplicării acesteia într-o situație concretă.

Key words: unforeseeable, compulsory force, evolution, fundamentals, effects, good faith, regulation

Summary: The unforeseeable, although recently regulated in the New Civil Code, knew also before year 2011, numerous theoretical approaches and various practical applications. The present legislation consecration is the expression of the evolution of this concept, admitted for the first time in the Romanian Law at the same time with the introduction of an action by Lascăr Catargiu against the Bercovici Bank. The fundamentals proposed by the specialization literature as well as some jurisprudential solutions, have contributed to the delineation of the frame for the future law institution as well as to the determination of the effects in a concrete situation.

Mots-clé: imprévision, force obligatoire, évolution, fondements, effets, bonne foi, réglementation

Résumé: L'imprévision, bien que récemment réglementée dans le Nouveau Code Civil, a connu même avant 2011 de nombreux approches théoriques et de diverses applications pratiques. La consécration législative présente est l'expression de l'évolution de ce concept, admis pour la première fois dans le droit roumain avec l'action intentée en justice par Lascăr Catargiu à l'encontre de la Banque Bercovici. Les fondements proposés par la littérature de spécialité, ainsi que les solutions jurisprudentielles, ont contribué à la mise en relief du cadre pour les futures institutions de droit, ainsi qu'à la détermination des effets dans le cas de la mise en pratique de celle-ci dans une situation concrète.

Lucrarea de față își propune să analizeze parcursul istoric al instituției nou reglementate în articolul 1271 (în continuare art.) al Noului Cod civil, anume impreviziunea. Mai mult, prezentul studiu are drept scop exprimarea unui punct de vedere personal pornind de la ideea că, în materie de drept, cu atât mai mult în privința dreptului privat, noțiunea de “absolut” nu își găsește sau nu ar trebui să își găsească “aplicare”. Dreptul trebuie să oglindească realitățile sociale și economice, “să servească vieții și nu invers”¹. Pe cale de consecință, aspectele care vor fi avute în vedere vor viza: raportul dintre principiul de drept al forței obligatorii a contractului și impreviziune, temeiurile juridice propuse de-a lungul timpului de către doctrină, precum și evoluția efectelor impreviziunii, pornind de la cele consacrate în trecut până la cele reglementate în Noul Cod civil.

Considerăm că importanța teoriei impreviziunii se desprinde din impactul pe care aceasta îl presupune în materia dreptului contractelor în general, un drept care poate fi privit din dublă perspectivă: una utilitaristă și alta care vizează valoarea intrinsecă a unui contract. Pornind de la faptul că dreptul trebuie să se plieze peste realitățile din orice moment, rezultă concluzia că „un contract nu este un scop în sine, ci un instrument al vieții economice și el ar urma să fie intangibil în măsura în care se poate realiza scopul în virtutea căruia a fost încheiat, deoarece numai atunci se poate vorbi de un acord al părților, care să fie legea lor”². Modalitatea în care a fost înțeles rolul contractului din epoca elaborării Codului civil de la 1864 și până în prezent a influențat și percepția asupra impreviziunii, în sensul admiterii sau respingerii ei în situațiile faptice concrete. Viziunea în dreptul românesc asupra contractului ca mijloc prin care se atinge un scop și nu ca scop în sine începe să prindă contur odată cu admiterea acțiunii lui Lascăr Catargiu împotriva Băncii Bercovici. Așadar, prima speță de admitere a impreviziunii, soluționată de Tribunalul Ilfov, Secția I Comercială, prin sentința din 11 mai 1920, a marcat un pas uriaș cu privire la acceptarea faptului că, sub presiunea mediului economic, trebuie luate în considerare și împrejurările existente în momentul executării convențiilor. Ancorarea în sfera unor date prevăzute la momentul încheierii contractului ar însemna să se acorde valoare absolută unor circumstanțe care, potrivit naturii lor, se caracterizează prin dinamism.

Raportul dintre principiul forței obligatorii și impreviziune. Articolul 1271 din Noul Cod civil (în continuare NCC) reprezintă o noutate legislativă în plan național, sub aspectul determinării unui sediu general al materiei impreviziunii. Interesant de observat este faptul că, în alineatul (1) (în continuare alin.), este enunțat principiul forței obligatorii a contractului pentru situația în care obligația debitorului a devenit *mai oneroasă*. Ca atare, mecanismul teoriei impreviziunii este expus abia în alin.(2), (3) ale acestui articol și doar pentru situația în care obligația devine excesiv de oneroasă. Intangibilitatea puterii de lege a contractului este, astfel, „zguduită” în mod voit de către legiuitor, fără a fi precizat expres fundamentul relației dintre obligativitatea contractului și impreviziune. Fundamentul se regăsește însă în comentariul oficial al proiectului european „Principles of European Contract Law”, și anume ideea de „contractual justice” (justiție contractuală). În corelație cu cele prezentate, vom aduce în discuție afirmația unei autoare române care, prin preluarea tezei lui Ghestin, apreciază că „un contract are forță obligatorie pentru că este util și cu condiția să fie just.”³. Din punctul nostru de vedere, mai presus de ideea de „justețe”, în aplicarea alin. (3) al art. 1271 stă principiul echității și binele înțeles ca fundament moral al dreptului.

Saltul reprezentat de reglementarea prevăzută în art. 1271 constă în aceea că nu face altceva decât să contureze fundamentul științific propriu al teoriei impreviziunii care să permită aplicarea ei în raporturile civile. Procesul de acceptare a impreviziunii a presupus mai multe etape, o primă fază constituind-o depășirea unui obstacol de natură principială. În prezent, putem afirma că impreviziunea este o noțiune juridică și nu doar una de factură economică și financiară.

Interesant de observat este parcursul raportului dintre principiul forței obligatorii și teoria impreviziunii de-a lungul unui secol : din 1920 – admiterea teoriei impreviziunii – până în 2011 – când aceasta a fost consacrată ca veritabilă excepție a principiului forței obligatorii în NCC. Astfel,

¹ C.E. Zamșa, „Teoria impreviziunii” în „Analele Universității din București” 1/2003, p. 95

² C.E. Zamșa, *op. cit.*, p. 95

³ G. Anton, „Teoria impreviziunii în dreptul român și în dreptul comparat” în „Dreptul” 7/2000, p. 30

punctul de plecare pentru o viitoare reglementare juridică (cea din Codul civil actual) l-a constituit o soluție jurisprudențială dată la începutul secolului XX: afacerea Lascăr Catargiu versus Banca Bercovici. În anul 1912, Lascăr Catargiu a deschis un cont curent la Banca Bercovici care, potrivit clauzelor contractuale, trebuia ținut în franci belgieni (care, la momentul respectiv, aveau aceeași valoare cu leul). În executarea contractului, Banca Bercovici plătește din contul astfel deschis suma de 180.000 lei către Banca Română de Credit, primind în schimb 250 de acțiuni depuse de Lascăr Catargiu la această din urmă bancă. În 1919, Lascăr Catargiu dă ordin Băncii Bercovici să vândă acțiunile pe care le deținea cu titlu de gaj însă banca refuză și propune să i se plătească pentru acțiuni nu lei, ci franci belgieni, moneda în care s-a contractat contul curent și care, în 1919, valora de șapte ori mai mult decât în 1912. Față de această situație, Lascăr Catargiu acționează în justiție Banca Bercovici pentru a fi obligată să accepte prețul acțiunilor în lei și nu în franci belgieni.

Este relevant unul dintre considerentele sentinței, în care s-a arătat că: „dacă în urmă au intervenit evenimente cu totul excepționale care schimbă situația de până atunci, făcând ca echilibrul să se rupă prin crearea de avantaje excesive de o parte, și pierderi ruinătoare de cealaltă parte, și dacă acele evenimente nu puteau fi prevăzute la data când convențiunea a fost încheiată, e *just* ca părțile să fie exonerate de obligațiile lor”. Așadar, de la a admite, în principiu, teoria impreviziunii pornind de la ideea de justețe și până la a acorda instanței posibilitatea de a revizui contractul și de a reechilibra prestațiile părților (alin. (2) al art. 1271), era necesar ca această realitate „să fie precedată de mai multe discuții în literatura de specialitate și de o jurisprudență națională extrem de contradictorie”⁴ cu privire la divergența dintre principiul forței obligatorii și impreviziune. Rezolvarea acestui aparent conflict în favoarea teoriei impreviziunii, în raportul său cu regula *pacta sunt servanda*, a fost frumos argumentată de o autoare înainte de adoptarea Noului Cod civil. Întrebarea de la care se pornește este aceea dacă „suntem în prezența unui nou factor în materia efectelor contractului, factor necunoscut până la primul război mondial, neprevăzut până la momentul redactării codului civil (n.n. – Codul civil de la 1864), sau a unei constante care a existat dintotdeauna în ecuația problemei. Prin *constantă* înțelegem acea determinare în sine a principiului obligativității contractului care a fost activată sub imperiul unor împrejurări specifice, dar care s-a format odată cu acesta și care permite fixarea câmpului său de acțiune, fiind un element structural.”⁵ Prin urmare, nu poate fi vorba de un factor necunoscut până la prima conflagrație mondială sau de unul neprevăzut până la adoptarea Codului de la 1864 de vreme ce, urmând celebra decizie Canal de Craponne a Casației Franceze (Cass. Civ., 6 mars 1876) : „il n'appartient pas aux tribunaux, quelque équitable que puisse leur paraître leur décision, de prendre en considération le temps et les circonstances pour modifier les conventions des parties”, atât jurisprudența franceză cât și cea română, în acord cu cea dintâi, au repudiat principiul *rebus sic stantibus*.

Cu atât mai mult susținem această opinie cu cât, în ceea ce privește vechiul drept românesc, teoria impreviziunii era cunoscută și aplicată (chiar dacă nu sub această denumire), fiind reglementată în art. 1254 al Codului Calimach: „Învoirea pentru viitoarea încheiere de tocmeală atunci nu mai este îndatoritoare, când și termenul săvârșirii tocmei și înființatele părți ale ei, vor fi hotărâte, și tot într-aceasta vreme nu s-ar fi prefăcut încunjurările, așa încât, prin această prefacere, scopul cel anume hotărât, sau din încunjurări lămurit s-ar fi zădărnicit ori s-ar fi pierdut încrederea ce avea una ori și alta parte.”

Ipoteza că acest text furnizează un argument în favoarea admiterii teoriei impreviziunii este confirmată și prin referirea la art. 1327 și 1328, ce relevă preocuparea domnitorilor moldoveni pentru felul în care scăderea sau creșterea cursului unei monede afecta executarea contractelor. Deci, un spirit de echitate și bună-credință a animat dintotdeauna dreptul contractelor (chiar dacă judecătorul nu se putea pronunța în legătură cu reechilibrarea contractului pe baze echitabile, în cazul dificultăților de executare) și, am putea, pe cale de consecință, afirma chiar că nu afacerea Lascăr Catargiu versus Banca Bercovici reprezintă prima situație în care s-a admis teoria impreviziunii. Însă importanța soluției jurisprudențiale de la 1920 rezultă tocmai din progresul

⁴ L. Pop, I. Fl. Popa, S.I. Vidu, “Tratat elementar de drept civil. Obligațiile”, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 156

⁵ C.E. Zamșa, *op. cit.*, p. 87

viziunii asupra contractului, viziune care pare să accentueze teza mai sus amintită a lui Ghestin și să contradică modul în care a fost receptat rolul contractului în timpul elaborării Codului civil de la 1864 (accentul se punea pe existența suverană și pe intangibilitatea acestuia).

Problema teoriei impreviziunii nu a primit, în dreptul românesc, un răspuns concret în plan jurisprudențial și legislativ vreme de mai bine de un secol, din cauza modului în care relația cunoscutelor adagii *pacta sunt servanda* și *rebus sic stantibus* a fost percepută și interpretată. Înțelegem mai departe să surprindem dinamica celor două principii prin prezentarea pozițiilor adoptate în doctrină și a soluțiilor oferite de jurisprudență în privința legăturii dintre acestea.

În privința doctrinei, au putut fi observate „atitudini diferite: de ignorare a problemei, de neacceptare, în principiu, a teoriei impreviziunii, de acceptare”⁶. În toate situațiile însă problema aplicării adagiului *rebus sic stantibus* s-a pus cu insistență după primul război mondial, din cauza efectelor economice negative ale conflagrației asupra echilibrului contractual. „Coeficientul comun al perioadelor de criză menționate este acela al deprecierei monetare, reprezentată printr-o inflație galopantă, de natură să pună în discuție necesitatea revizuirii contractelor, în scopul prevenirii unor situații falimentare și al reșezării stabilității și securității contractelor”⁷. Dar, într-un studiu, se aduce în discuție necesitatea verificării sursei caracterului imprevizibil: este acesta propriu unei situații ca atare – război, revoluție – sau și consecințelor sale asupra economiei contractului (generate de inflație) ? S-a considerat că „un răspuns general valabil nu poate fi formulat”⁸ întrucât el depinde de mai mulți factori: sociali, politici, economici, care contribuie la conturarea mediului de viață dintr-o anumită perioadă.

Sub influența dreptului francez, doctrina clasică românească a fost fidelă fundamentării puterii obligatorii a contractului pe teoria autonomiei de voință. Pe cale de consecință, jurisprudența a mers, în principiu, în acord cu doctrina, deși cadrul aplicării unei eventuale teorii a impreviziunii față de contractele încheiate înainte de război (și a căror executare devenise prea oneroasă pentru una dintre părți) începuse să se contureze. În mod riguros, doctrina a susținut că „asemenea contracte, deși contrare echității prin efectele lor, erau perfect valabile și trebuiau respectate [...] atât timp cât executarea este posibilă”⁹. În jurisprudență, s-a considerat că dispoziția clară și precisă a art. 969 din Codul civil anterior nu reprezintă altceva decât o piedică în aplicarea teoriei impreviziunii. De aceea, considerăm că, tocmai din contextul izolat al admiterii imprevizibilității în anumite spețe, rezultă că acceptarea teoriei în cazul afacerii Lascăr Catargiu împotriva Băncii Bercovici este edificatoare, cu atât mai mult cu cât, în literatura de specialitate încep să prindă contur preocupările în vederea redeterminării înțelesului art. 969.

Diversi autori au observat și au încercat să explice lipsa contradictorialității forței obligatorii cu scopul teoriei impreviziunii: „convențiile nu urmează a fi respectate în ele însele - ceea ce ar fi o idolatrie juridică - ci în ceea ce ele au înțeles să creeze”¹⁰. Conchidem că, până la instaurarea regimului comunist, raportul doctrină-jurisprudență a însemnat o influență reciprocă care, prin sine însăși ne determină să-l cităm pe Miron Costin care, într-una din scrierile sale, afirmă că „bietul om este sub vreme”, iar nu invers. În acest joc al influenței mutuale, nu este greu de constatat că cel care a suportat consecințele a fost agentul contractual.

Odată cu trecerea la regimul totalitar, pe considerente ideologice, s-a mers pe teza inadmisibilității teoriei impreviziunii. Cu ocazia cercetării literaturii noastre juridice de până la Revoluția din 1989 rezultă că, de vreme ce unii autori au ignorat pur și simplu clauza *rebus sic stantibus*, alții s-au pronunțat împotriva aplicării ei. În studiul consacrat teoriei impreviziunii în dreptul civil, profesorul Gheorghe Beleiu îl citează pe D. Cosma care, în „Teoria generală a actului juridic civil” (1969), arată: „Teoria impreviziunii este străină sistemului economic și juridic socialist și, ca atare, inadmisibilă în dreptul nostru civil”. Mai mult, se consideră de către aceiași

⁶ I Gr. Giurca : II Gh. Beleiu : “Teoria impreviziunii – *rebus sic stantibus* – în dreptul civil” în “Dreptul” nr. 10-11/1993, p. 34

⁷ C.E. Zamșa, *op. cit.*, p. 79

⁸ C.E. Zamșa, *op. cit.*, p. 84

⁹ C. Hamangiu, I. Rosetti – Bălănescu, Al. Băicoianu, “Tratat de drept civil român”, vol. II, Ed. ALL, București, 1997, p.517

¹⁰ P. Voiculescu, “Teoria impreviziunii”, București, 1934, p. 69-71

autor că forța obligatorie a convențiilor „ își găsește fundamentul nu în puterea creatoare de drept a voințelor individuale, în autonomia de voință, ci în interesul obștesc al stabilității raporturilor juridice și în imperativul moral al respectării cuvântului dat [...] Problema impreviziunii nu poate fi primită în dreptul socialist pentru că îi lipsește fundamentul: crizele economice, deprecierea monetară[...]”. Această afirmație a suscitat formularea unui punct de vedere diferit și din partea noastră, pe care îl vom expune mai jos:

În mod aparent, am fi tentați să încercăm să combatem teoria mai sus expusă, pornind de la opinia pertinent argumentată că, în privința surselor caracterului imprevizibil în dreptul contractelor, un răspuns general valabil nu poate fi formulat. Totuși, dacă ne străduim să aruncăm o privire asupra cadrului în care această afirmație a fost făcută, vom ajunge la concluzia că, în fapt, cele expuse sunt adevărate. Teoretic, doctrina socialistă, în esența ei, se declara împotriva crizelor economice, deprecierei monetare sau a altor situații care s-ar caracteriza prin instabilitate. Sub aspect practic, este adevărat, lucrurile au stat altfel. Devalorizarea leului a început să se evidențieze treptat. Astfel, dacă se stipula într-un act, pentru cazul eventualei lui desființări, întinderea prețului și, prin arătarea echivalentului său, constând în precizarea cantității de cereale sau vitelor ce o reprezenta, aceasta era considerată ca o clauză de impreviziune oprită de lege, întrucât ea viza înlăturarea efectelor unei devalorizări monetare (Tribunalul Suprem, col. civ., decizia nr. 236/1956). Așadar, este evident că în această lucrare se reflectă însăși ideologia specifică perioadei, iar nu realitatea economică și socială propriu-zisă (cele expuse sunt adevărate din punctul de vedere a ceea ce vor să pară și nu a ceea ce sunt, ca în cazul democrației populare).

Curios este faptul că, în aceeași perioadă, în practica judecătorească au fost admise acțiuni ce aveau ca obiect „suplimentarea” prețului de contractare a apartamentelor construite de stat. Față de acest aspect, considerăm că se justifică afirmația conform căreia „jurisprudența publicată, mai recent (n.n.- este vorba de cea de după 1989), nu este edificatoare, în principiu”¹¹ de vreme ce, este adevărat, în mod restâns, chiar și în timpul sistemului totalitar, cauzistica reală a determinat o poziție contrară a instanțelor față de doctrină.

În privința perioadei de după 1989 și până la adoptarea Noului Cod civil, s-a încercat o atenuare a regulii obligativității contractelor. Deși respinsă teoria impreviziunii, a fost acceptată readaptarea contractelor prin acordul de voință liber exprimat al părților contractante - este vorba despre așa-numitele clauze de impreviziune) : „Menționăm că practica judiciară, atât din Franța cât și din țara noastră, respinge teoria impreviziunii. Judecătorul poate modifica și readapta contractul numai în cazurile de excepție prevăzute expres prin normele imperative ale legii. În toate celelalte cazuri, el este obligat să respecte contractul valabil încheiat și să dispună, la cererea uneia dintre părți, executarea sa întocmai”¹².

Din punctul nostru de vedere, față de susținerile acestea, se impune o analiză al cărei scop este acela de a le combate. În acest sens, aducem drept argument soluția și motivarea deciziei civile nr. 788 din 23 decembrie 1992, pronunțată de Tribunalul Județean Alba. Într-un comentariu al deciziei, se precizează că „înfăptuirea repunerii părților în situația anterioară prin restituirea prețului reactualizat, în mod indiscutabil, reprezintă o situație echitabilă. Dar, oricât de atrăgătoare ar fi acțiunea echității, ea nu poate să înlocuiască legea”. Și, totuși, a înlocuit-o, în acest caz. Ne revine sarcina de a prezenta situația de fapt a speței.

Astfel, prin acțiunea civilă introdusă în 1991 la Judecătoria Alba-Iulia, reclamantii au solicitat instanței ca, prin hotărârea judecătorească pe care o pronunță, să oblige pârâta să recunoască dreptul de proprietate asupra unei porțiuni de teren arabil și să-l predea în pașnică folosință. În motivarea acțiunii, se arată că reclamantii au încheiat, în 1984, un contract de vânzare-cumpărare sub semnătură privată cu soțul defunct al pârâtei, prin care au cumpărat respectivul teren. La rândul său, în 1992, prin cerere reconvențională, reclamanta a chemat în judecată pe pârâții reconvenționali, pentru ca, prin hotărârea judecătorească, să se constate nulitatea actului de vânzare-cumpărare și, în subsidiar, să se dispună rezoluțiunea acestui act. La rândul său, motivarea acestei acțiuni se axează pe invocarea lipsei calității de proprietar a soțului defunct al reclamantei reconvenționale. Prima

¹¹ Gh. Beleiu, *op. cit.*, p. 34

¹² L. Pop, “Drept civil. Teoria generală a obligațiilor”, vol. I, Ed. Fundației “Chemarea” Iași, 1993, p. 73

instanță a respins acțiunea principală, a admis acțiunea reconvențională și a constatat nul contractul de vânzare-cumpărare încheiat în 1984 dispunând, în același timp, restabilirea situației anterioare și obligarea reclamantei reconvenționale la restituirea către părții reconvenționali a sumei de 10.000 de lei, motivând că, în speță, la data încheierii actului, erau în vigoare Legile nr. 58/1974 și nr. 59/1974 (terenurile agricole fiind scoase din circuitul civil) și că, totodată, vânzătorul a înstrăinat terenul altuia al soției sale (fără consimțământul acesteia). Instanța de recurs a casat hotărârea primei instanțe, cu reținerea cauzei spre rejudecare, numai cu privire la repunerea în situația anterioară a recurenților. În acest scop, s-a dispus efectuarea unei expertize tehnice în vederea completării materialului probator, reținându-se că „restituirea acestui preț (10.000 lei) nu mai constituie o corectă repunere în situația anterioară, reclamanta reconvențională fiind net avantajată în dauna părților reconvenționali [...] În prezent, această sumă este mică în raport cu valoarea totalității bunurilor de pe piață. Pentru a nu fi dezavantajată niciuna din părți, trebuie găsită modalitatea de a proceda la o echitabilă repunere în situația anterioară și aceasta este numai valoarea de circulație a terenului din litigiu”¹³. Ca urmare a efectuării expertizei, a rezultat obligarea reclamantei reconvenționale către părții reconvenționali la plata sumei de 141.000 lei cu titlu de restituire de preț la valoarea reactualizată.

Precizăm că, în speța dată, reactualizarea obligației de restituire a prețului s-a făcut în raport cu valoarea actuală de circulație a terenului care a făcut obiectul contractului de vânzare-cumpărare din 1984, valoare stabilită în baza expertizei tehnice. Această cazuistică a determinat calificarea obligației accipiensului de restituire a prețului drept o „problemă ce prezintă atât un interes de ordin teoretic, cât și practic”¹⁴. Mai mult, modalitatea de reactualizare a prețului în raport cu prestația corelativă de care a beneficiat cumpărătorul din fostul contract cu caracter sinalagmatic, fiind de natură a asigura o echivalență între cele două plăți, este considerată judicioasă în studiul consacrat acestei decizii. În opinia noastră, trecerea la economia de piață a constituit momentul oportun pentru a se constata că, în fapt, punerea față în față a cunoscutelor adagii „pacta sunt servanda” și „rebus sic stantibus” nu presupune un raport de contradictorialitate. Ele nu se exclud reciproc, însă împreună exclud ideea potrivit căreia „a contracta înseamnă a prevedea” (G. Ripert).

Pe axa timpului, abia în anul 2011, jocul de influență și contradicție reciprocă dintre doctrină și jurisprudență a luat sfârșit prin reglementarea, ca excepție veritabilă de la principiul forței obligatorii, a impreviziunii. În prezent, putem afirma că „traseul imprevizibil”, de care vorbește profesorul Gheorghe Beleiu într-un studiu, s-a transformat în certitudine. În fapt, rolul art. 1271 din NCC este de a constitui punct de sprijin pentru pilonul de drept prevăzut la art. 1270 (excepția nu infirmă, ci întărește regula). Noul Cod civil conține explicații suficiente de lămuritoare cu privire la „cadrul” în care se poate contura o situație de impreviziune. Astfel, problema poate apărea în cazul contractelor cu executare succesivă, cu executare continuă (care au un termen îndelungat de executare), precum și în contractele afectate de un termen suspensiv destul de îndepărtat. „Din cauza acestui element (timpul), este posibil ca, pe parcursul derulării raporturilor contractuale, să apară un dezechilibru major între prestațiile datorate între părțile contractante. De regulă, acest dezechilibru apare cu privire la obligația de plată a sumelor de bani”¹⁵. Pornind și de la prevederile art. 107 din Legea nr. 71/2011 de punere în aplicare a dispozițiilor Noului Cod civil (articol în conformitate cu care dispozițiile art. 1271 NCC se aplică numai contractelor încheiate după intrarea în vigoare a Codului civil), este firesc ca nu foarte multe soluții să fi fost date în baza art. 1271. Apreciem că rămâne sarcina jurisprudenței de a concretiza și delimita situațiile veritabile de impreviziune ce vor fi invocate în practică.

În continuare, vom propune spre dezbatere soluția pronunțată de secția a II-a civilă a Înaltei Curți de Casație și Justiție, în decizia nr. 194/2013. Situația de fapt, pe care am transpus-o didactic, este următoarea: A și B au încheiat un antecontract de vânzare-cumpărare cu C, autentificat la 18 februarie 2008, prin care C promitea cumpărarea unui imobil teren, încheierea contractului fiind

¹³ În acest sens a se vedea Tribunalul Județean Alba, dec. civ. nr. 788/1992, în Gr. Giurcă, *op. cit.*, pp. 29-30

¹⁴ Gr. Giurcă, *op. cit.*, p.32

¹⁵ G. Tița-Nicolescu, “Excepțiile de la principiul obligativității efectelor contractelor prevăzute în Noul cod civil” în “Pandectele române” nr.11/2012, p.15

stabilită pentru data de 15 mai 2008. C a achitat suma de 67.500 de euro, dintre care 5000 de euro constituind arună, iar 62.500 parte din restul de preț, achitat în timp; contractul nu a mai fost încheiat, A și B notificând la 18 decembrie 2008 pe C în acest sens. La 21 octombrie 2009, C a chemat în judecată pe A și B, pentru încetarea antecontractului pentru cauză de impreviziune, precum și pentru restituirea sumelor achitate, motivând că, urmare a prăbușirii pieței imobiliare și înghețării finanțării imobiliare, nu a putut contracta un credit prin care să achite restul sumei datorate.

Prima instanță s-a pronunțat în sensul că C nu a făcut dovada producerii evenimentului imprevizibil sau cu efecte imprevizibile: „deși invocă imposibilitatea obținerii finanțării, nu a făcut dovezi, în sensul că a întreprins demersuri pentru obținerea unei asemenea finanțări. De asemenea, pentru aplicarea regulilor impreviziunii, momentul intervenirii evenimentului imprevizibil trebuie să se situeze în termenul acordat pentru executarea obligației contractuale. În speță, încheierea contractului de vânzare-cumpărare în formă autentică a fost stabilită pentru data de 15 mai 2008, iar evenimentele invocate de reclamantă drept cauză de impreviziune sunt ulterioare -15 septembrie 2008. Apariția evenimentului imprevizibil trebuie raportată nu la momentul la care promitentul-vânzător a cerut executarea contractului, ci la momentul la care părțile au stabilit termenul de executare -15 mai 2008, când însăși reclamanta afirmă că nu se produsese evenimentul imprevizibil sau cu efecte imprevizibile”. În plus, s-a apreciat ca neîntemeiată afirmația lui C în sensul că A și B nu i-au pus la dispoziție toate documentele necesare în vederea încheierii contractului de vânzare-cumpărare în formă finală. Instanța de apel a reținut că, în mod *legal și temeinic*, prima instanță a respins cererea lui C de a se dispune încetarea contractului de vânzare-cumpărare ca urmare a impreviziunii: „Una din condițiile esențiale ale teoriei impreviziunii este cea ca împrejurarea care a determinat ruperea echilibrului contractual să apară între momentul încheierii contractului și momentul la care trebuie să aibă loc executarea de către părți a obligațiilor asumate, condiție care, în cazul de față, nu este îndeplinită. S-a constatat că părțile au încheiat antecontractul de vânzare-cumpărare la data de 18 februarie 2008 și au prevăzut, la art. 5, că încheierea contractului de vânzare-cumpărare va avea loc la data de 15 mai 2008, iar situația imprevizibilă invocată de către reclamantă (prăbușirea pieței imobiliare și înghețarea finanțării imobiliare) este mult ulterioară, respectiv după data de 15 septembrie 2008”. S-a mai apreciat că, în privința susținerilor reclamantei, nu trebuie luată în considerare data de 15 mai 2008, ci data de 18 decembrie 2008 (data la care A și B au convocat pe C pentru încheierea contractului de vânzare-cumpărare în formă autentică), câtă vreme părțile au stabilit, prin antecontract, cât se poate de clar data la care trebuia încheiat contractul în formă autentică, dată care nu depindea de emiterea vreunei notificări de către A și B, și nu a intervenit ulterior vreun acord de voință al părților, în sensul modificării acestei date. Deci, emiterea notificării din decembrie 2008 nu are nicio relevanță cu privire la acest aspect. Totodată, instanța de apel a mai reținut că sunt neîntemeiate și susținerile potrivit cărora data încheierii contractului a fost amânată din culpa lui A și B, care nu au pus la dispoziție la timp toate documentele necesare efectuării raportului de verificare pentru obținerea finanțării. Cu privire la recursul formulat de către C, Înalta Curte de Casație și Justiție a statuat că, *potrivit practicii judiciare*, în ce privește teoria impreviziunii, *instanța de apel a reținut în mod greșit* că evenimentul imprevizibil a intervenit după momentul stabilit pentru încheierea contractului în formă autentică, amânarea acestui moment producându-se din culpa părților, astfel că nu se poate aprecia că evenimentul imprevizibil nu s-ar fi produs între momentul încheierii contractului (n.n.- încheierea antecontractului) și data stabilită pentru executarea acestuia (n.n.-executarea obligației de a face, adică încheierea contractului propriu-zis). Prin O.U.G. nr. 138/2000, au fost abrogate punctele 10 și 11 ale art. 304 C.proc. civ., astfel încât în calea de atac, extraordinară, a recursului, nu poate fi analizată decât *nelegalitatea* deciziei recurate, nu și *netemeinicia* acesteia. Pe cale de consecință, în baza art. 312 alin. 1, C. proc. Civ., Înalta Curte a respins recursul ca nefondat.

Se pare că acesta este riscul nereglementării în legislația românească (până în anul 2011) a unei atât de importante instituții precum impreviziunea, nereglementare care a determinat instanțele ca, până la adoptarea NCC, să pronunțe soluții drepte, dar nu juste. În cazul de față, considerăm că speța expusă mai sus este un exemplu relevant : imposibilitatea Înaltei Curți de a se pronunța cu

privire la netemeinicia soluției instanței inferioare, precum și imposibilitatea Curții de Apel de a da o rezolvare în baza unui text de lege (și nu potrivit practicii judiciare ori literaturii de specialitate anterioare) au contribuit la crearea unei situații inechitabile, de natură a leza încrederea în valorile și principiile care stau la baza dreptului.

De aceea, în continuare ne vom opri asupra **fundamentelor propuse de-a lungul timpului pentru teoria impreviziunii**, unele dintre ele determinante în pronunțarea soluțiilor jurisprudențiale. Pentru toate aceste temeuri juridice însă, diverși autori au adus o serie de contraargumente. Dacă, în cele din urmă, impreviziunea a fost reglementată juridic, înseamnă că oricare dintre fundamentele ei are cel puțin o fărâșă de veritate și, pe cale de consecință, în prezent nu ne mai interesează faptul că temeiul juridic nu este expres prevăzut în art. 1271.

Astfel, a fost propusă ca argument pro teoriei impreviziunii *subordonarea principiului pacta sunt servanda clauzei rebus sic stantibus, clauză care trebuie subînțeleasă*. Combaterea acestuia s-a axat, în principal, pe afirmația potrivit căreia clauza tacită *rebus sic stantibus* ar fi neconformă cu realitatea și că cel care contractează înțelege să-și asigure o situație stabilă. Personal, nu suntem de acord cu acest contraargument, întrucât „a contracta nu înseamnă a prevedea”. Contractul nu este un act de previziune pentru că părțile nu pot controla evenimente care țin de natura economiei unui stat și care reprezintă factori externi convenției.

Un alt temei juridic propus a fost *articolul 970 C.civ. anterior*, care reglementa *buna-credință și echitatea*. Replica a constituit-o precizarea că „buna-credință și echitatea sunt reguli sau principii de interpretare a clauzelor îndoielnice sau de interpretare a lacunelor contractului”¹⁶. Însă echitatea și buna-credință sunt reguli care guvernează întregul drept, neaplicându-se limitativ. Acestea ar trebui să funcționeze atât cu privire la ceea ce există, cât și cu privire la ceea ce ar trebui să existe.

Următorul fundament adus în discuție a fost acela că solicitarea uneia dintre părți de a se executa o obligație care duce la ruina economică a celeilalte părți ar putea constitui un *abuz de drept*. S-a obiectat în sensul că „cererea uneia dintre părți pentru executarea contractului valabil încheiat nu poate constitui un *abuz de drept* întrucât convențiile au putere de lege între părți”¹⁷. Prin stăruința asupra forței obligatorii din contraargumentul expus, se ajunge la o denaturare a principiului, la folosirea lui pentru argumente ce nu reflectă nicidecum ideea de justețe. Ca urmare, considerăm că alta ar trebui să fie replica la temeiul juridic propus: „Între cele două teorii există o evidentă contradicție, *abuzul de drept* fiind o teorie subiectivă, iar impreviziunea o teorie obiectivă”¹⁸.

S-a considerat, de asemenea, că obligarea debitorului la executarea unei prestații care a devenit exagerat de oneroasă ar avea ca efect *îmbogățirea fără justă cauză* a creditorului. Însă îmbogățirea creditorului nu este fără justă cauză deoarece își găsește sursa în contractul legal format. De această dată, ni se pare pertinentă combaterea referitoare la izvorul obligației, anume contractul.

S-a mai încercat fundamentarea teoriei impreviziunii pe conceptul de *forță majoră*, încercare combătută însă în mod pertinent prin următoarea afirmație: *forța majoră* are ca efect o imposibilitate a executării contractului, astfel încât o mare dificultate nu poate fi asimilată imposibilității absolute de executare a contractului.

În studiul științific consacrat teoriei impreviziunii, profesorul Gh. Beleviu menționează că au existat opinii conform cărora ideea impreviziunii era conținută în unele texte din Codul civil anterior, „cum sunt cele ce permit: acordarea unui termen de grație (art. 1021, C.civ.), revocarea donației pentru surveniență de copil (art. 836, C. civ. – revocare de <<drept>>), calculul daunelor interese în materia răspunderii civile contractuale, cu luarea în considerare numai a daunei previzibile (art. 1085, C. civ.)”¹⁹. Ceea ce ne-a atras atenția în mod special a fost impertinența contraargumentului adus, prin care se arată că autorilor Codului civil (atât francez, cât și român) le-a fost străină teoria impreviziunii. Este inutilă sublinierea absurdității acestei replici, de vreme ce prezenta lucrare înfățișează în paginile precedente atât încercările de susținere, cât și de combatere a

¹⁶ L. Pop, *op. cit.*, p. 72

¹⁷ L. Pop, *op. cit.*, p. 71

¹⁸ C.E. Zamșa, *op. cit.*, p. 93

¹⁹ Gh. Beleviu, *op. cit.*, p. 35

acestei teorii. Or, nu poate forma obiectul unei dispute atât de aprige un lucru „străin”, care exista și era cunoscut încă de pe vremea romanilor.

Scopul prezentării acestui scurt istoric al fundamentărilor anterioare propuse ale teoriei impreviziunii este acela de a ajunge, într-un final, la identificarea temeiului juridic prezent. Deși acesta nu rezultă în mod expres din art. 1271 NCC, se consideră că este reprezentat de noțiunea de „justiție contractuală” (contractual justice), potrivit comentariului la Principles of European Contract Law (regulile PECL constituie un izvor al dreptului contractual european care, la art. 6:111, intitulat „Change of circumstances”, prezintă de o manieră apropiată cu cea reglementată de Codul nostru civil definiția și efectele impreviziunii). Indiferent de conceptele juridice pe care sistemul de drept românesc (prin raportare și la celelalte sisteme de drept) le mobilizează pentru restabilirea echilibrului contractual, fundamentul juridic al tulburării economiei contractuale îl constituie, cel mai adesea, buna-credință. De altfel, deși impreviziunea nu a fost reglementată ca atare în dreptul civil român până la intrarea în vigoare a Noului Cod civil, instanțele au aplicat deseori teoria impreviziunii, încă din perioada interbelică, sub o mulțime de temeuri, cel mai răspândit fiind acela al bune-credințe. Buna-credință permite să se introducă și să se sistematizeze regula morală în drept, garantând „justiția contractuală” în situații de rigiditate a dispozițiilor legale, a căror urmărire fără abateri în dreptul contractual ar avea ca efect situații de evidentă injustiție. În executarea contractului, buna-credință asigură respectarea așteptărilor reciproce ale co-contractanților și permite instaurarea în cadrul raporturilor contractuale a unei relații de colaborare. Din această perspectivă, consacrarea teoriei impreviziunii în actualul Cod prin art. 1271, ca excepție de la principiul pacta sunt servanda constituie o aplicație a executării cu bună-credință a contractelor. În acest sens, alin. 3 al art. 1271 prevede că dispozițiile referitoare la impreviziune se aplică numai dacă „debitorul a încercat, într-un termen rezonabil și cu bună-credință, negocierea adaptării rezonabile și echitabile a contractului.”

Una din dificultățile în acceptarea impreviziunii a fost determinată și de viziunea asupra efectelor ei în cadrul contractului, punându-se semnul de egalitate între aplicarea impreviziunii și stingerea raportului obligațional. Opinăm că, de la a accepta incidența teoriei impreviziunii într-o situație concretă și până la încetarea raportului obligațional este cale lungă. De aceea, Noul Cod civil reglementează în mod clar posibilitatea pe care o are instanța de judecată de a interveni cu privire la soarta contractului a cărui executare a devenit excesiv de oneroasă. Astfel, judecătorul este chemat la a rezolva diferendul apărut, dacă părțile semnatare ale convenției nu se înțeleg cu privire la reșezarea acesteia în liniile unei echivalențe rezonabile. Ceea ce ne-a determinat să examinăm evoluția efectelor impreviziunii este tocmai faptul că, până în 2011, în jurisprudența noastră, în totalitatea cauzelor supuse judecării, reclamantul solicita instanței în mod direct să procedeze la modificarea prețului contractului, neexistând intenția de a-l obliga pe co-contractant la renegociere. Se consideră că acest aspect releva „lipsa de încredere dintre partenerii contractuali și rezistența creditorului la ideea aplicării impreviziunii contractuale”²⁰. Mai mult, dreptul judecătorilor de a modifica acordul de voință al părților era contestat chiar de unii susținători ai teoriei impreviziunii, pe considerentul că, astfel, s-ar aduce atingere autonomiei de voință sau că ar fi introdus arbitrariul unei asemenea cauze deduse judecării. În prezent însă, sub influența dreptului modern comunitar, art. 1271 din NCC reflectă rolul instanței, care este unul subsidiar ideii de cooperare a părților și care devine efectiv în caz de eșec al negocierilor. Așadar, judecătorii se pot pronunța în 2 direcții: adaptarea (pentru „a distribui în mod echitabil” între părți pierderile și beneficiile ce rezultă din schimbarea împrejurărilor) sau încetarea contractului (la momentul și în condițiile pe care le stabilește). Dorim să subliniem că, de vreme ce modificarea contractului este considerată, în contextul dreptului european (Principles of European Law Contract), o soluție de factură excepțională și care intervine numai în ipoteza unei obligații excesiv de oneroase, cu atât mai mult trebuie socotită astfel posibilitatea încetării contractului.

Cele două soluții pe care instanța le poate da în situația în care negocierile părților au eșuat sunt determinate de modul în care a fost efectuată „cea mai grea parte a operațiunii de individualizare a

²⁰ C.E. Zamșa, *op.cit.*, p.97

elementelor impreviziunii”²¹, și anume stabilirea caracterului excesiv de oneros al prestației contractuale. Dificultatea rezidă tocmai în aceea că legea folosește două noțiuni în această materie: „obligație mai oneroasă” (când contractul trebuie executat chiar și în aceste condiții) și respectiv „excesiv de oneroasă” (când contractul poate fi reșezat în temeiul regulii *rebus sic stantibus*). Într-un studiu recent consacrat excepțiilor de la principiul forței obligatorii, un autor afirmă că nu este de acord cu „alte opinii enunțate în literatura juridică, potrivit cărora reglementarea din Noul cod civil este mult prea largă și nu oferă suficiente repere pentru delimitarea celor două noțiuni.” Dimpotrivă, se consideră că fiind lăsată această chestiune la măiestria și experiența judecătorului, o reglementarea „matematică” a problematicii nu ar putea cuprinde toate situațiile posibile ce pot duce la ruperea echilibrului contractual și, în final, l-ar încurca mai mult pe magistrat în decizia de a aprecia, în concret, dacă are de-a face sau nu cu o situație de impreviziune veritabilă. Se poate însă ca instanța să constate că este vorba despre o situație de impreviziune, dar să nu modifice în niciun fel conținutul contractului și să nu dispună nici încetarea lui. „Oricare dintre cele două soluții pe care le-ar putea adopta vor trebui să fie rezonabile”²². Art. 1271 nu reglementează ca efect al impreviziunii suspendarea executării contractului de către partea dezavantajată care solicită renegocierea. Se consideră că „simpla cerere de renegociere nu echivalează cu dreptul părții de a suspenda executarea contractului, întrucât o astfel de atitudine ar duce la situații frecvente de abuzuri din partea părților contractante”²³. Codul nostru civil este în acord cu principiile Unidroit, ceea ce a condus la o reglementare eficientă sub aspect practic a impreviziunii.

Concluzii

Am ales abordarea acestei teme în prezenta lucrare în scopul analizării cadrului legal aplicabil al unei „noutăți” în dreptul nostru privat. Însă dacă am decis să parcurgem istoricul teoriei impreviziunii în dreptul românesc (uneori, cu trimiteri la contextul extern), înseamnă că suntem de acord cu faptul că noutatea constă în simpla prevedere legală (ceea ce e un mare câștig pentru legislația noastră) căci, cât privește acceptarea și, uneori, aplicarea teoriei înainte de anul 2011, acestea au fost aduse în discuție în paginile anterioare. Noutate? Poate. Dar „toate-s vechi și nouă toate”. Cadrul se schimbă, esența rămâne.

²¹ G. Tița-Nicolescu, *op.cit.*, p. 21

²² *Ibidem*, p. 22

²³ *Ibidem*, p. 21

Bibliografie:

1. Anton, Gabriela, *Teoria impreviziunii în dreptul român și în dreptul comparat*, în *Dreptul* nr. 7/2000
2. Giurcă, Grigore, Gheorghe Beleiu, *Teoria impreviziunii – rebus sic stantibus – în dreptul civil*, în *Dreptul* nr. 10-11/1993
3. Hamangiu, C. , I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. II, Editura ALL, București, 1997
4. Pop, Liviu, I. Fl. Popa, S.I. Vidu, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*, Editura Universul Juridic, București, 2012
5. Pop, Liviu, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, vol. I, Editura Fundației „Chemarea” Iași, 1993
6. Tița-Nicolescu, Gabriel, *Excepțiile de la principiul obligativității efectelor contractului prevăzute în Noul cod civil*, în *Pandectele române* nr. 11/2012
7. Voiculeț, Pompiliu, *Teoria impreviziunii*, București, 1934
8. Zamșa, Cristina-Elisabeta, *Teoria impreviziunii*, în *Analele Universității din București* nr. 1/2003
9. dimitrudobrev.files.wordpress.com
(<http://dimitrudobrev.files.wordpress.com/2010/10/impreviziunea-dd-corectat.doc>) – ultima dată de consultare : 02.03.2014, 9:34 p.m.
10. scoaladreptuluiorganic.ro/aplicatii-metodologice/ClarviziuneaInDrept.pdf
(<http://scoaladreptuluiorganic.ro/aplicatii-metodologice/ClarviziuneaInDrept.pdf>) - ultima dată de consultare: 01.03.2014, 9:36 p.m.
11. legeaz.net
(<http://legeaz.net/spete-civil-iccj-2013/decizia-194-2013>) - ultima dată de consultare: 05.03.2014, 8:36 a.m.

